

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 51, Nisan 2021, s. 367-380

ISSN: 2149-0821 Doi Number:<http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.50833>

Öğr. Gör. Dr. İlknur ÇEVİK TEKİN

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, ilknurtekin@selcuk.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Pınar ERDOĞAN

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
perdogan@kmu.edu.tr

İŞKOLİKLİK RİSKİ TESTİ (WART) TÜRKÇE FORMUNUN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Özet

Bu araştırmanın amacı, Robinson'a (1999) ait işkoliklik riski testi (WART) ölçeğinin Türkçeye uyarlamasını sağlamaktır. Ölçeğin Türkçeye çevrilmesinde Brislin'in (1970) aşamaları izlenmiştir. Elde edilen verilerin analizinde SPSS ve AMOS programları kullanılmıştır. Veri toplama aşamasında, 25 maddeden oluşan ölçek, iki çalışma grubuna uygulanmıştır. İlk çalışma grubu 206 akademisyenden oluşurken ikinci grup 281 öğrenciden oluşmaktadır. İlk çalışma grubuna, keşfedici faktör analizi uygulanarak geçerli bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. İkinci çalışma grubuna uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sayesinde keşfedici faktör analizi ile elde edilen yapı geçerliği doğrulanmıştır. Ölçeğin güvenilirliği Cronbach's Alfa katsayısı ile hesaplanmıştır. Hem ölçeğin hem de alt boyutlarının yeterli güvenilirlik katsayılarına sahip olduğu bulgulanmıştır. Literatürde oldukça yaygın kullanılan WART ölçeğinin ulusal literatüre kazandırılması amacıyla yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda, 18 madde ve 4 boyuttan oluşan "işkoliklik riski testi" ölçeğinin Türkiye'de işkoliklik riskini test etmek için kullanılabilir bir ölçek olduğu bulgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: İşkolizm, İşkoliklik Riski Testi, WART, İşkoliklik Ölçeği

WORK ADDICTION RISK TEST (WART) VALIDITY AND RELIABILITY STUDY OF THE TURKISH FORM

Abstract

The purpose of this study is to adapt the Workaholism Risk Test (WART) scale of Robinson (1999) to Turkish. The stages of Brislin (1970) were followed in the translation of the scale into Turkish. SPSS and AMOS programs were used in the analysis of the obtained data. During the data collection phase, the scale consisting of 25 items was applied to two samples. The first sample consisted of 206 academicians, while the second sample consisted of 281 students. A valid structure was tried to be formed by applying exploratory factor analysis to the first sample. The construct validity obtained by exploratory factor analysis was verified with the confirmatory factor analysis applied to the second sample. Reliability of the scale was calculated with Cronbach's Alpha coefficient. It was found that both the scale and its sub-dimensions had sufficient reliability coefficients. As a result of the validity and reliability studies conducted to introduce to the national literature the WART scale, which is widely used in the literature, it was found that the "Workaholism Risk Test" consisting of 18 items and 4 dimensions was a scale that could be used to test the risk of workaholism in Turkey.

Keywords: Workaholicism, Work Addiction Risk Test, WART, Workaholic Scale

GİRİŞ

Küresel rekabet, yüksek inovasyon gibi hızla değişen çevre koşulları çalışanları daha fazla çalışmaya ve daha önce olduğundan daha fazla enerji harcamaya teşvik etmektedir. Böyle bir ortamda çalışanlarda işkoliklik riski olup olmadığını belirlemeye ihtiyaç doğmuştur. İşkoliklik kavramı ilk kez Amerikalı din bilimci Oates (1968) tarafından aşırı ve sosyal hayatı etkileyecek kadar çalışmanın alkolizme benzer bir bilişsel-davranışsal model oluşturduğunu vurgulamak için kullanılmıştır. 40 yılı aşkın bir geçmişi olan işkolik, "bedensel sağlığı, kişisel mutluluğu ve kişilerarası ilişkileri ve sorunsuz sosyal işleyişi ile iş ihtiyacı aşırı hale gelen ve gözle görülür bir rahatsızlık veya müdahale yaratan kişidir" (Oates, 1971: 4). MacMillan vd.'e (2003) göre işkoliklik, işten kopma zorluğu, güçlü bir çalışma dürtüsü ve diğerlerinden farklı bir boş zaman kullanımınıdır. İşkolizm, uzun çalışma saatleri, talep edilenden daha fazla çalışma, normların yanı sıra işkoliklerin kendilerini işyerinde absorbe etmesi ile ilgilidir (Spence ve Robbins, 1992; Porter, 1996; Scott vd., 1997; Robinson, 1998; Ng vd., 2007). Robinson'e (2000) göre işkolikler hayatlarının duygusal ve kişisel yönlerini görmezden gelirler ve sadece işe odaklanırlar. Mosier (1983) ve Burke'e (2001) göre 1999 haftada 50 saatten fazla çalışanlar işkoliktir. Griffiths'e (2011) göre sürekli ve yüksek iş yatırımı, uzun çalışma saatleri, beklentilerin ötesinde çalışma ve işle ilgili her şeyi tüketen bir saplantıdır.

Çalışma, sıradan çoğu kişi için ise gerekli bir eylemdir. Para ve amaç kazandırır, kim olduğumuz ile ilgili bilgi verir ve sosyal ilişkiler kurmamızı sağlar. Çalışmanın bu kadar çok olumlu özelliğine rağmen işkolik olarak tanımladığımız bazı insanlar iç ve dış güçler tarafından aşırı ve zorunlu çalışmaya itilmektedir. İşkolikler çelişkili psikolojik, sosyal, fiziksel etki ve sonuçlara neden olabilmektedirler. Hem kendisini hem de iş hayatını olumsuz etkileyebilmektedirler. İşkolizm, obsesiflik, zihinsel katılık, görevleri devretme güçlüğü ve zaten meşgul olmasına rağmen ek işler arama veya kabul etme gibi karakteristik özelliklere

sahiptir (Robinson, 1998; Schaufeli vd., 2009; Porter, 2006). Bazı araştırmacılar işkolizmi diğer bağımlılıklarla özdeşleştirip bağımlılar ve işkolikleri mutsuz, obsesif figürler olarak gördüler (Naughton, 1987; Oates, 1971; Porter, 1996). Bazı araştırmacılara göre (Machlowitz, 1980; Korn vd., 1987; Scott vd., 1997; Griffiths, 2005) İşkoliklik eğitilmiş davranış kalıpları ile düzeltilebilir ya da olumsuz etkileri azaltılabilir. Ancak çoğu bilim insanına göre işkoliklik bozulmuş sağlık, iş-yaşam çatışmaları gibi olumsuz sonuçlara neden olabilen istenmeyen tutum ve davranışlardır (Oates, 1971; Schaufeli vd., 2009; Griffiths, 2011; Robinson, 2013). İşkolikler iyi gitmeyen özel hayatları, yönetici baskısı gibi dış faktör nedeniyle aşırı çalışmazlar. İşkolikliği, çalışan bağlılığı gibi olumlu davranışlardan ayıran özellik bireyin çalışmasına ihtiyaç duyulmadığında ya da ondan çalışması beklenmediğinde de çalışmasıdır (Clare, 2014: 3). Andreassen ve Pallesen'e (2016) göre ise aşırı ve kompulsif çalışmaya itilmiş insanlar işkoliktirler. Diğer bağımlılıklara benzer özellikleri içerip, bozulmuş sağlık ve refah ile iş ve aile yaşamındaki uyumsuzluk ile de ilişkilidir. Tüm bu açıklamalardan sonra işkoliklik, işiyle aşırı ilgilenmek, kontrol edilemeyen bir iş motivasyonu ile yönlendirilmek, özel hayatını, boş zaman etkinliklerini ve sağlığını bozacak kadar işine enerji ve çaba harcamaktır denilebilir.

Türkiye'de işkolikliği ölçmek amacıyla Spence ve Robbins'e (1992) ait 3 boyutlu (işe bağımlılık, güdülenme hissi ve işten zevk alma) 25 maddeden oluşan 5'li likert tipi Working Battery (WorkBat) ölçeğinin geçerlik ve güvenirligi Ersoy-Kart (2005) tarafından yapılmıştır. Çalışmanın örneklemini 28 farklı üniversiteden mezun, çeşitli sektörlerde çalışan 175 katılımcı oluşturmaktadır. Ölçek uyarlama çalışması sonucu 20 maddeden oluşan, 2 boyutlu (işten zevk alma ve güdülenme hissi) bir ölçek yapısı elde edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılığı $\alpha=0.83$ 'tür.

Robinson'a (1999) ait WART ölçeği ile Spence ve Robbins'e (1992) ait WorkBat ölçeğinin birleştirilmesiyle elde edilen Schaufeli, Taris ve Bakker (2006)'ya ait DUWAS ölçeği ise 17 madde, 2 boyuttan (aşırı çalışma ve kompulsif çalışma) oluşmaktadır. 4'lü likert tipi DUWAS ölçeğinin geçerlik ve güvenirlilik çalışması Doğan ve Tel (2011) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin örnekleme basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenen, çeşitli mesleklere (doktor, öğretmen, diyetisyen, akademisyen) uygulanmıştır. Ölçeğin daha iyi anlaşılabilmesi için 5'li likert tipi tercih edilmiştir. Analizler sonucu 14 madde ve 2 boyuttan oluşan ölçek yapısı elde edilmiştir. Aşırı çalışma boyutu ($\alpha=.76$) için madde .39-.51 arasında iken kompulsif çalışma boyutu ($\alpha=.74$) için .30-.57 arasındadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı ise $\alpha=.85$ 'tir.

Bu çalışmada Türkiye'de geçerlik ve güvenirligi testine rastlanmayan WART ölçeğinin ulusal yazına kazandırılması amaçlanmıştır. İşkoliklik riski ölçeğinin orijinal ölçek yapısı açısından uyumunu bulmak için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Keşfedici faktör analizinde bulgularanan faktör sayısı ve maddelerin dağılımı orijinal ölçekle uyumlu mudur?
2. Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarının güvenirlilik bulguları nasıldır?

YÖNTEM

Ölçek Bilgisi

İlk olarak 1989 yılında Bryan E. Robinson tarafından geliştirilen işkoliklik riski testi (WART) ölçeğinin madde havuzu işkolikleri tedavi eden klinisyenler tarafından tanınan semptomlar ile oluşturulmuştur. WART ölçeği, 25 maddeden oluşup, 4'lü likert tipinde (1=asla doğru değil, 4=her zaman doğru) puanlanmıştır. WART ölçeği başlangıçta tek boyutlu olarak kullanılıp daha

sonra faktörleşmesine rağmen bazı çalışmalarda yine tek faktörlü ve işkoliklik ortalamalarının sınıflandırılması yöntemiyle (Brandyvd, 2008; Aziz vd., 2013; Rezvani, 2014; Dutheil vd., 2020) verilerin faktör analizi sonucu ise genellikle 3-5 faktör arasında tanımlanmıştır (Robinson ve Post, 1994; Taris vd., 2005; Robinson, 2001; Flowers ve Robinson, 2002; Taris vd., 2005; Ravoux vd., 2018).

WART ölçeği, çeşitli çalışmalarda geçerliliği ispatlanmış bir ölçektir. 2 haftalık test-tekrar test güvenirliliği 151 ABD öğrencisi ($r = .83$) (Robinson, Post ve Khakee, 1992) örnekleminde bulunmuştur. İki yarıya bölünmüş (Spearman-kahverengi tahmini) güvenilirlik ($r = .85$) ABD öğrencileri ve Anonim İşkolik üyeleri 442 kişilik bir örnekleminde test edilmiştir. Ölçeğin yüzey geçerliliğine bakılmıştır (Robinson ve Post, 1995). Yakınsak ve iraksak geçerliliği ise Robinson (1999)'da 363 ABD öğrencisi ile (107 erkek; ortalama yaş 22.0) 25 maddelik işkoliklik ölçeği ile test edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık kat sayısı ($a = .88$) tespit edilmiştir. WARTpuanları genelleştirilmiş kaygı ($r = .40$) ve A tipi davranış ($r = .37 - .50$) ile ilişkili olarak bulgulanmıştır. Bu çalışmada kullanılan ölçek ifadeleri Robinson (1999) çalışmasına aittir.

Araştırma Grubu

Araştırmada iki farklı çalışma grubu ile çalışılmıştır. Çalışma grubunun ilki 206 (104 erkek / 101 kadın) akademisyen oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş aralığı 23– 65 ve yaş ortalaması 38,60'ı bekâr, 146'sı evlidir. İkinci çalışma grubunu ise 281 (155 erkek, 126 kadın) üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. KFA yapılabilmesi için yaygın kabul gören kıstaslardan bir tanesi örneklem büyüklüğünün ölçekteki madde sayısının 5 katı olması olmasıdır (Gürbüz ve Şahin, 2018). Doğrulamalı faktör analizi yapabilmek için ise genel kural 150'nin altındaki veriler için doğrulamalı faktör analizi yapılmaz ve asgari örneklem sayısı tahmin edilecek parametre sayısının en az 10 katı olmalıdır (Gürbüz, 2019). Bu veriler ışığında hem KFA yapılan hem de doğrulamalı faktör analizi yapılan örneklem büyüklüğü yeterli büyüklüktedir.

Ölçek Uyarlama

İşkoliklik Riski Ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması sürecinin ilk aşamasında ölçeği geliştiren araştırmacıdan elektronik posta yoluyla ölçeğin uyarlanabileceğine ilişkin gerekli izin alınmıştır. İzin alınmasının ardından ölçeğin İngilizce formu, iyi düzeyde İngilizce bilen 4 öğretim elemanını tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ardından Türkçe formlar geri tercüme edilerek iki form (Türkçe ve İngilizce) arasındaki tutarlılık incelenmiştir. Ardından Türkçe form dilbilgisi açısından kontrol edilerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Dilbilgisi açısından kontrolden sonra ölçek 10 öğretim üyesine uygulanmış ve bu akademisyenlerin görüşleri doğrultusunda düzeltmeler yapılmıştır. En son aşamada ise 20 üniversite öğrencisine uygulanarak tekrar test edilen formda değişiklik yapılmasına gerek kalmadığı tespit edilmiştir. Ölçek orijinalinde 4'lü likert tipinde olmasına rağmen sosyal bilimlerde en çok 5'li likert tipi ölçek kullanılmasından ve ön test sonucu ölçekte nötr noktasına ihtiyaç hissedilmesinden dolayı bu çalışmada 5'li likert tipi (1=kesinlikle katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum) kullanılmıştır.

BULGULAR

Yapı Geçerliliği

WART ölçeğinin Türkçe'ye uyarlama çalışmasında yapı geçerliliğini araştırıp, ölçek maddelerinin aynı yapıyı ya da kavramı ölçüp ölçmediğinin araştırılması ile ilgili önce Keşfedici Faktör Analizi (KFA), daha sonra ölçeğin model uyumunu test etmek için

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. En son aşamada ise ölçek ve alt boyutların Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı ile güvenirliliği hesaplanmıştır.

Keşfedici Faktör Analizi

Araştırmada kullanılan işkoliklik riski ölçeğinin yapı geçerliğini incelemek için 206 katılımcıdan oluşan örnekleme keşfedici faktör analizi (KFA) yapılmıştır. Yapı geçerliğini test etmede kullanılan yaygın bir teknik olan KFA (Çokluk, Şekercioğlu, Büyüköztürk, 2016). Başka kültürlerde geliştirilen bir ölçeğin farklı kültürlere uyarlanması çalışmalarında ölçeğin uyarlanan kültürdeki boyutlarını ve ölçülen niteliğin yapısını ortaya koymak için geçerlik çalışmaları kapsamında yapılması gereken istatistiksel bir tekniktir (Erkuş, 2003; Filiz ve Demirhan, 2016; Orçan, 2018). Nitekim "Ölçek Uyarlama Çalışmalarının Yapı Geçerliği Açısından İncelenmesi" başlıklı çalışmalarında Kılıç ve Koyuncu (2017) 2006-2016 yılları arasında TÜBİTAK Dergi Park veri tabanında taranan alanlarında dergilerde eğitim ve sosyal bilimler alanlarındaki ölçek uyarlama çalışmalarının yapı geçerliğine yönelik kanıt arama sürecinde faktör analizi kullanımının açıklayıcı (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) çerçevesinde incelemiştir. Çalışmaların %23,52'sinde sadece AFA, %30'unda ise sadece DFA, %37,64'ünde hem AFA hem de DFA yöntemlerinin kullanıldığını bulgulamıştır.

İşkoliklik Riski Ölçeği'nin yapı geçerliğini incelemek için yapılan KFA'da öncelikle örneklem yeterliliği testleri yapılmıştır. KFA'da örneklem yeterliliği için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin 0,60'dan büyük olması, Barlett Küresellik Testinin ise anlamlı olması ($p < 0,05$) referans olarak alınmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2018: 319). KFA sonucunda KMO örneklem yeterlilik değerinin 0,848 ($< 0,60$) olması nedeniyle örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğu tespit edilmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2018: 330). Barlett küresellik testinin anlamlı olması maddeler arasında korelasyon ilişkilerinin faktör analizi için uygun olduğuna işaret etmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018: 330).

Keşfedici faktör analizinden önce KFA uygulaması için ön koşullardan biri olan normallik analizi yapılmıştır. Normallik analizi sonucunu gösteren Shapiro-Wilk testi anlamsız ($\text{sig} = 0,538 > 0,05$) bulgulandığından veri dağılımı normallik varsayımını sağlamıştır.

Robinson (1999) tarafından geliştirilen İşkoliklik Riski Ölçeği 5 faktörden oluşmaktadır. Bu nedenle yapılan KFA'da temel bileşenler tekniği (principal component) ve varimax eksen döndürme sonuçları 5 faktörle sınırlandırılmıştır. KFA'da özdeğerlerin 1'den büyük olması durumunda faktörlerin oluşması sağlanmıştır.

KFA analizi sonucunda işkoliklik riskini ölçmek için kullanılan orijinali 25 madde ve 5 faktörden oluşan işkoliklik riski ölçeğinde 25, 3, 22 ve 16 maddeler düşük faktör yükü, 7 ve 12. maddeler binişik olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Maddeler çıkarılırken faktör yüklerinin en az 0,32'nin üzerinde olması (Gürbüz ve Şahin, 2018: 320) Hair vd. (2010)'nin örneklem büyüklüğüne göre faktör yükü görüşü göz önünde bulundurulmuştur. Hair vd. (2010)'nden 350 kişilik bir örnekleme 0,3 üzeri yükler anlamlı kabul edilebilirken, örneklem sayısı 200'e düştüğünde bu rakam 0,4'e yükselmektedir (Hair vd., 2016'dan aktaran, Yaşlıoğlu, 2017). Bu maddelerin çıkarılması sonucu elde edilen 4 faktörlü sonucu, yamaç serpinti grafiği de desteklemektedir.

KFA sonucunda 19 maddeden oluşan ölçeğin 4 boyutlu (faktörlü) yapıda olduğu, bu dört faktörün toplam varyansın %49,129'unu açıkladığı ve her bir maddenin faktör yükünün 0,4'ün

üzerinde olduğu bulgulanmıştır. %40 ile %60 arasında açıklanan varyans sosyal bilimlerde yeterlidir (Scherer ve Wiebe, 1988). İşkoliklik riski ölçeğine ait faktör yükleri ve bu faktörlerin açıkladığı varyans oranları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. İşkoliklik Riski Ölçeği Faktör Yükleri

Madde No	Madde Açıklama	1	2	3	4	Madde-Toplam Korelasyon
23	İşime, arkadaşlarımla ve sevdiğilerimle olan ilişkilerimden daha fazla düşünce, zaman ve enerji harcarım.	,747				,755**
20	Arkadaşlarımla sosyalleşmek, hobiler veya boş zaman aktiviteleri yapmaktan ziyade çalışmaya daha çok zaman harcarım.	,744				,730**
19	Çalışmadığım zaman rahatlamakta güçlük çekerim.	,658				,718**
24	Doğum günlerini, toplantıları, yıldönümlerini veya tatilleri unuttur, görmezden gelir veya en aza indiririm.	,649				,607**
15	İş yerindeki arkadaşlarım çalışmayı bıraktığında bile ben kendimi çalışmaya devam ederken bulurum.	,607				,648**
21	Tümaşamalartamamlanmadanöncebirbaşl angıyapmak için projelere daldığım olur	,596				,656**
18	Çalışma sırasında, kendime dayattığım son tarihlerle kendimi baskı altına alırım.	,585				,677**
8	Bir şey üzerinde çalışmadığım zaman kendimi suçlu hissediyorum.	,525				,623**
2	Başka birini beklemek zorunda kaldığım zaman ya da bir şey gereksiz yere uzun sürdüğünde sabırsızlanıyorum.		,748			,701**
1	Yardım istemektense çoğu şeyi kendim yapmayı tercih ederim.		,591			,599**
4	Bir şeyin ortasındaiken kesintiye uğradığımda rahatsız olurum		,548			,561**
11	İşler yeterince hızlı ilerlemiyor ya da benim için yeterince hızlı yapılmıyor gibi görünüyor.		,539			,668**
10	İşimin nihai sonucuyla, süreçten daha çok ilgileniyorum.		,510			,605**
9	Yaptığım şeyin somut sonuçlarını görmem önemlidir.		,439			,506**

13	Bir kez cevap verildikten sonra, farkında olmadan, aynısı soruyu tekrar soruyorum.	,745	,682**		
14	Şu anda, gelecekteki olayları zihinsel olarak düşünmeye ve planlamaya çok zaman harcarım.	,593	,725**		
17	Kontrol edemediğim durumlarda üzülüyorum.	,583	,760**		
6	Kendimi, telefonla konuşurken hem not alıp hem yemek yemek gibi iki veya üç işi aynı anda yaparken bulurum.	,779	,761**		
5	Değişik alanlarda pek çok işle aynı anda ilgilenirim.	,763	,719**		
Toplam Varyans: %49,13		%27,20	% 8,30	% 7,2	% 6,42
Boyutların Özdeğerleri		5,17	1,58	1,37	1,22

KFA sonucunda elde edilen 4 alt faktörden her biri Robinson ve Post (1994), Robinson (1999), Robinson (2001), Flowers ve Robinson (2002) çalışmaları esas alınarak isimlendirilmiştir. Faktörlerden birincisi “bozulmuş iletişim/kendi kendini absorbe etme” olarak adlandırılmıştır. 8 maddeden oluşan bu faktör toplam varyansın %27,20’sini açıklamaktadır ve faktör yükleri ,52 ve ,74 arasında değişmektedir. 2. faktör “özdeğer/kontrol” olarak adlandırılmıştır. 6 maddeden oluşan bu faktör toplam varyansın %8,30’ünü açıklamaktadır. 3. faktör “geleceğe bakış/zihinsel meşguliyet” olarak adlandırılmıştır. 3 maddeden oluşan bu faktör toplam varyansın %7,2’sini açıklamaktadır. 4. faktör “kompulsif (zorlayıcı) eğilimler” olarak adlandırılmıştır. 2 maddeden oluşan bu boyut ise toplam varyansın %6,42’sini açıklamaktadır.

İşkoliklik Riski Ölçeği Türkçe formundaki her bir maddenin, toplam korelasyon-madde değerleri 0,50 ile 0,76 arasında değerler almaktadır ve tüm maddelerin korelasyon değerleri 0,01 düzeyinde anlamlıdır olarak bulgulanmıştır. Madde toplam puan korelasyonunun pozitif ve yüksek olması testin iç tutarlılığının yüksek olduğunu ve maddenin benzer davranışları örneklediğini göstermektedir. İşkoliklik riski ölçeği toplam puanı ile faktörler arasındaki korelasyon Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. İşkoliklik Riski Testi Toplam Ölçek Puanı ve Faktörleri Arasındaki Korelasyon

Faktör İsimleri	F1	F2	F3	F4	Toplam Puan
F1	1	,453**	,397**	,301**	,787**
F2	,453**	1	,379**	,300**	,740**
F3	,397**	,379**	1	,194**	,616**
F4	,301**	,300**	,194**	1	,492**

Her bir faktör ile ölçeğin toplam puanı arasında 0,01 düzeyinde anlamlı, pozitif ve orta düzeyde (0,49-0,78) korelasyon bulgulanmıştır.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

İşkoliklik riski ölçeğinin yapı geçerliğinin doğrulanması amacıyla öncelikle orijinali 25 madde ve 5 faktörden oluşan işkoliklik riski ölçeğine 281 kişiden oluşan ikinci örneklem aracılığıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz için AMOS programı kullanılırken, yöntem olarak “maximum likelihood” temel alınmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA), 281 kişilik 2. örneklem grubundan elde edilen verilerle yapılmıştır. Ancak elde edilen uyum indeksleri 25 madde ve 5 alt boyuttan oluşan orijinal ölçek modelini desteklemediği için, ölçeğin geçerlik çalışmasında KFA sonucunda elde edilen 19 maddeden oluşan 4 faktörlü modeli doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucu 13. madde düşük faktör yükü nedeniyle çalışmadan çıkarılmıştır. Ölçeğin 4 faktör ve 18 maddelik yapısına ilişkin elde edilen uyum indeksleri sonuçlarının kabul edilebilir sınır içinde olduğu görülmüş ve 4 faktörlü model 18 madde ile doğrulanmıştır. YEM araştırmaların kullanılması önerilen (n >250) indekslere (Gürbüz, 2019) ilişkin elde edilen değerler Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3. İşkoliklik Riski Ölçeği İndeks Değerleri

İndeks	İyi Uyum	Kabul edilebilir Uyum	Araştırma bulgusu	Sonuç
χ^2/sd	<3	$3 < (\chi^2/sd) < 5$	1,60	İyi Uyum
RMSEA	<,05	<,08	0,04	İyi Uyum
CFI	>,95	>,90	0,93	Kabul edilebilir
RMR	<,05	<,08	0,07	Kabul edilebilir
GFI	>,95	>,90	,93	Kabul edilebilir
IFI	>,95	>,90	,93	Kabul edilebilir

Kaynak: Gürbüz, 2019.

DFA’ da ilk olarak değerlendirilmesi gereken uyumluluk indeksi mutlak uyum indeksi grubunda yer alan χ^2/df uyum istatistiğidir. χ^2/df değerinin 0,3’ün altında olması modelin iyi uyum gösterdiği 0,5’ in altında olması modelin kabul edilebilir uyum gösterdiği şeklinde yorumlanmaktadır (Gürbüz, 2019: 33) .Bu oran 1,60 olarak bulgulandığından model iyi uyum göstermektedir şeklinde yorumlanmıştır.

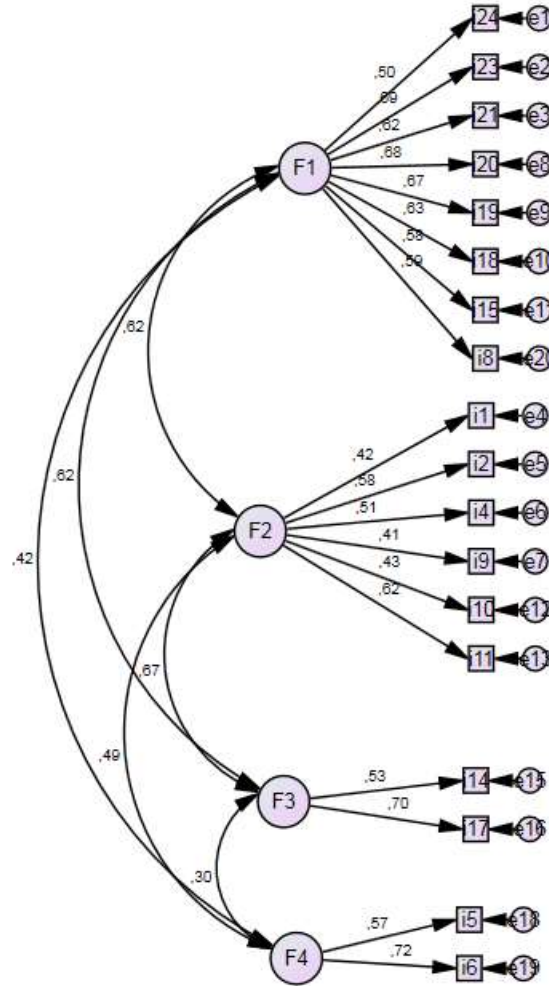
DFA’da göz önünde bulundurulması gereken bir diğer değer RMSEA değeridir. RMSEA; model ile örneklem ile uyumunu analiz eder. RMSEA değerinin 0,10’dan küçük olması modelin anlamlı olması için gereklidir. RMSEA değeri 0,08’ ten küçük ise modelin kabul edilebilir,

0,05' ten küçük ise modelin iyi uyum gösterdiği söylenebilir (Gürbüz, 2019: 35). DFA sonucunda RMSEA değeri 0,04 olarak bulgulandığından model iyi uyum göstermektedir şeklinde yorumlanmıştır.

DFA analizinde değerlendirmesi gereken bir diğer değer CFI değeridir. CFI test edilen model ile temel modeli serbestlik derecesi ve örneklem büyüklüğünü dikkate alarak karşılaştırır. CFI'nın 0,90 üzerinde olması modelin kabul edilebilir, 0,95 üzerinde olması ise modelin iyi uyumu göstermektedir (Gürbüz, 2019: 34). Dolayısıyla araştırmannın 0,93 olarak bulgulan CFI değeri modelin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Son olarak değerlendirilen SRMR, GFI ve IFI değerleri kabul edilebilir düzeyde bulgulanmıştır.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde işkoliklik riski ölçeğine ait 18 maddeli 4 boyutlu modelin doğrulandığı söylenebilir. İşkoliklik riski ölçeğine ait 18 maddeden oluşan 4 faktörlü modelin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. İşkoliklik riski ölçeği doğrulayıcı faktör analizi sonucu

Güvenirlik Çalışması

Çalışmanın güvenilirliği ölçek uyarlama çalışmalarında kullanılan yöntemlerden biri iç tutarlılık katsayısı ile ölçülmüştür. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı, 0,80- 1,00 arasında ise ölçek yüksek derecede güvenilir, 0,60–0,80 arasında ise oldukça güvenilir, 0,40–0,60 arasında ise düşük düzeyde güvenilir olarak değerlendirilir (Kurt, 2013). 18 madde ve 4 faktörden oluşan işkoliklik riski ölçeğinin ve alt faktörlerine ait Cronbach Alfa katsayıları Tablo 4 verilmiştir.

Tablo 4. İşkoliklik Riski Ölçeği'nin Cronbach Alpha Katsayıları

Faktör Adı	Cronbach Alfa Değeri
Bozulmuş iletişim/Kendi kendini absorbe etme	0,83
Özdeğer/Kontrol	0,68
Geleceğe bakış/Zihinsel Meşguliyet	0,64
Kompulsif (Zorlayıcı) Eğilimler	0,61
İşkoliklik Riski Ölçeği	0,84

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaklaşık 40 yıllık kavramsal geçmişi olan işkolikliğin son 20 yıldır da kavram ile ilgili uygulamalı araştırmalarının sayısında artış dikkat çekmektedir. İşkoliklik riskinin ortaya konması ile ilgili davranış bilimleri yazınında önemli bir boşluğu dolduran işkoliklik riski testi (WART) ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması amacıyla yapılan bu çalışmaya ilk olarak çeviri çalışmasıyla başlanmıştır. Çeviri çalışmasının ardından ölçeğin geçerlik çalışması iki örneklem üzerinden yapılan keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizi ile yapılmıştır. 206 kişiden oluşan birinci örneklemden elde edilen verilerle yapılan keşfedici faktör analizi sonucunda 25 maddeden oluşan işkoliklik riski ölçeğinden toplam 6 madde (25, 3, 22, 16, 7 ve 12) düşük faktör yükü ve binişik madde olması nedeniyle ölçek dışı bırakılmıştır. KFA sonucunda toplam varyansın %49'unu açıklayan 4 boyutlu bir yapı elde edilmiş ve ölçeğin yapı geçerliğinin uygun bir düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

İkinci aşamada, İşkoliklik riski ölçeğinin yapı geçerliğinin doğrulanması amacıyla öncelikle orijinali 25 madde ve 5 faktörden oluşan işkoliklik riski ölçeğine 281 kişiden oluşan ikinci örneklem aracılığıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmış, elde edilen uyum indeksleri 25 madde ve 5 alt boyuttan oluşan orijinal ölçek modelini desteklemediği için, ölçeğin geçerlik çalışmasında KFA sonucunda elde edilen 19 maddeden oluşan 4 faktörlü yapı doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucu ölçeğin 4 faktör ve 18 maddelik yapısına ilişkin elde edilen uyum indeksleri sonuçlarının kabul edilebilir sınır içinde olduğu görülmüş ve 4 faktörlü model 18 madde ile doğrulanmıştır.

İşkoliklik Riski Ölçeği, bozulmuş iletişim ve kendi kendini absorbe etme, özdeğer/kontrol, geleceğe bakış/zihinsel meşguliyet ve kompulsif (zorlayıcı) eğilimler olmak üzere 4 faktörden (boyuttan) oluşmaktadır. Ölçekte yer alan 18 maddenin boyutlara göre dağılımına bakıldığında; 8, 15, 18,19, 20, 21, 23 ve 24. maddeler iletişim ve kendi kendini absorbe etme alt boyutunda, 1,2,4,9,10,11. maddeler özdeğer/kontrol alt boyutunda, 14. ve 17. maddeler geleceğe bakış/zihinsel meşguliyet boyutunda ve 5 ve 6. maddeler kompulsif(zorlayıcı) eğilimler alt

boyutundadır. Ölçekteki maddelerin korelasyon değerleri 0,01 düzeyinde anlamlı ve toplam korelasyon- madde değerlerinin 0,50 ile 0,76 arasında değiştiği bulgulanmıştır.

İşkoliklik riski ölçeğinin güvenilir bir ölçek olup olmadığını belirlemek için Cronbach's Alpha katsayısı kullanılmış ve ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's Alpha) $\alpha = 0,84$ olarak bulgulanmıştır. Robinson (1999) çalışmasında da işkoliklik ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı $\alpha = 0,88$ bulgulanmıştır. Alt boyutların cronbach' alpha katsayıları bozulmuş iletişim ve kendi kendini absorbe etme boyutunun 0,83, özdeğer/kontrol alt boyutunun 0,68, geleceğe bakış/zihinsel meşguliyet alt boyutunun 0,64, kompulsif (zorlayıcı) eğilimler alt boyutunun 0,61 olarak bulgulanmıştır.

Türk kültürüne uyarlaması yapılan İşkoliklik Riski Testi (WART-TR) ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik analizleri sonucu ortaya konulan 18 madde ve 4 alt boyuttan oluşan şeklinin bundan sonraki çalışmalarda kullanılabilir ve geçerli bir ölçek olduğu ortaya konulmuştur. Bu çalışma bir ölçek uyarlama çalışmasıdır. İşkoliklik riski testi (WART) ölçeğinin Türkiye kullanımına rastlanmamasından dolayı, işkoliklik riskinin ölçülmesi istenilen farklı örneklerde yapılacak çalışmalara referans oluşturması açısından önemlidir. Araştırmacılar bu ölçek ile iş-yaşam dengesi, tükenmişlik, iş performansı, iş tatmini, kariyer tatmini gibi değişkenleri analiz edebilirler. Araştırmalar arasında örnekleme göre karşılaştırma yapılabilmesi açısından ölçeğin güvenirliliğine bakılması tavsiye edilir.

KAYNAKLAR

- Andreassen, C. S. (2014). Workaholism: An Overview and Current Status of The Research. *Journal of Behavioral Addictions*, 3(1), 1-11.
- Aziz, S., Uhrich, B., Wuensch, K. L. ve Swords, B. (2013). The Workaholism Analysis Questionnaire: Emphasizing work-life imbalance and addiction in the measurement of workaholism. *Journal of Behavioral and Applied Management*, 14(2), 71.
- Brady, Becca R; Vodanovich, Stephen J; Rotunda, Robert. The Psychologist-Manager Journal Vol. 11, Iss. 2, (Jul 2008): 241-263. DOI:10.1080/10887150802371781
- Brislin, R. W. (1970). Back-translation for Cross-Cultural Research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1(3), 185-216
- Burke, R. J. (1999). Workaholism in organizations: Gender Differences. *Sex Roles: A Journal of Research [Electronic version]*, 41, 331-341
- Burke, R.J. (2001), Workaholism in Organizations: The Role of Organizational Values, *Personnel Review*, 30 (6), 637-645.
- Clark, M.A., Michel, J.S., Zhdanova, L. Pui, S.Y. ve Baltes, B.B. All Work And No Play? A Meta-Analytic Examination of the Correlates and Outcomes of Workaholism. *J. Manag.* 2016, 42, 1836–1873.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS Ve LISREL Uygulamaları*, 2. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara

- Doğan, T., Tel, F. D. (2011). Duwas İşkoliklik Ölçeği Türkçe Formunun (DUWASTR) Geçerlik ve Güvenirliğinin İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 61-69.
- Dutheil, F., Charkhabi, M., Ravoux, H., Brousse, G., Dewavrin, S., Cornet, T., .Pereira, B. (2020). Exploring the Link between Work Addiction Risk and Health-Related Outcomes Using Job-Demand-Control Model. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(20), 7594.
- Erkuş A (2003), Psikometri Üzerine Yazılar. Türk Psikologlar Derneği, Ankara. No:24.
- Ersoy-Kart, M. (2005). Reliability and validity of the Workaholism Battery (Work-BAT): Turkish Form. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 33(6), 609–618. <https://doi.org/10.2224/sbp.2005.33.6.609>
- Fan, X.,Thompson, B., ve Wang, L. (1999), Effects of Sample Size, EstimationMethods, and Model Specification on Structural Equation Modeling Fit Indexes,*Structural Equation Modeling: 6 (1)*, 56-83.
- Filiz, B., Demirhan, G. (2016) Gençlik Deneyimleri Ölçeği (Gdö) 3.1’ın Türkçeye Uyarlama Çalışması. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(1), 75-91.
- Flowers, C. P., Robinson, C. (2002). A Structural and Discriminant Analysis of The Work Addiction Risk Test. *Educational and Psychological Measurement*, 62, 517-526.
- Griffiths, M. (2005). Workaholism İş Still A Useful Construct. *Addiction Research and Theory*, 13(2), 97-100.
- Griffiths, M. D. (2011). Workaholism: A 21st Century Addiction. *The Psychologist: Bulletin of the British Psychological Society*, 24, 740–744.
- Gürbüz,S. (2019). *AMOS İle Yapısal Eşitlik Modellemesi*. (1. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürbüz, S., Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. (5. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hair, J. F. J., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis Seventh Edition* PrenticeHall.
- Hooper, D.,Coughlan, J. ve Mullen, M. (2008). Structural Equation Modelling: Guidelines for Determining Model Fit. *Electronic Journal of Business Researchmethods: 6(1)*, 53-60. 96.
- Hu, L.T. And Bentler, P.M. (1999). Cut off Criteria for Fit Indexes İncovariance Structure Analysis: Conventional Criteriaversus New Alternatives. *Structural Equation Modeling: 6 (1)*, 1-55.
- Kılıç, A. F., Koyuncu, İ. (2017). Ölçek Uyarlama Çalışmalarının Yapı Geçerliği Açısından İncelenmesi. *Pegem Atf İndeksi*, 415-438.
- Kline, R. B. (2005). *Principle and Practice of Structural Equation Modelling*. (Second Edition). New York: Theguilfordpress.

- Korn, E. R., Pratt, G. J., ve Lambrou, P. T. (1987). *Hyper-Performance: The A.I.M. Strategy for Releasing Your Business Potential*. New York: John Wiley.
- Kurt, A.A. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını
- Mcmillan, L. H. W., O'Driscoll, M. P. ve Burke, R. J. (2003). Workaholism: A Review of Theory, Research, and Future Directions. In Cooper, C. L. Robertson, I. T. (Eds.), *International Review of Industrial and Organizational Psychology*, Vol. 18 (Pp. 167–189). New York: Wiley.
- Mosier, S. K. (1983), *Workaholics: an Analysis of Their Stress, Success and Priorities*, Unpublished Master Thesis, Austin: University Of Texas.
- Naughton, T. J. (1987). A Conceptual View of Workaholism and Implications for Career Counseling and Research. *The Career Development Quarterly*, 180-187.
- Ng, T.W.H., Sorensen, K.L. ve Feldman, D.C. (2007), Dimensions, Antecedents, and Consequences of Workaholism: A Conceptual İntegration And Extension, *Journal of Organizational Behavior*, Vol. 28, Pp. 111-136.
- Oates, W.E. (1968). On Being A Workaholic (A Serious Jest). *Pastoral Psychology*, 19, 16-20.
- Orcan, F. (2018). Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi: İlk Hangisi Kullanılmalı? *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 9(4), 414-421
- Porter, G. (1996). Organizational İmpact Of Workaholism: Suggestions for Researching The Negative Outcomes of Excessive Work. *Journal of Occupational Health Psychology*, 1(1), 70–84.
- Ravoux, H., Pereira, B., Brousse, G., Dewavrin, S., Cornet, T., Mermillod, M. ve Dutheil, F. (2018). Work Addiction Test Questionnaire to Assess Workaholism: Validation of French Version. *JMIR Mental Health*, 5(1), E12.
- Robinson BE, Post P, ve Khakee JF. (1992). Test-Retest Reliability of The Work Addiction Risk Test. *Percept Mot Skills*, 74(3 Pt 1):926.
- Robinson BE. (1996). Concurrent Validity Of The Work Addiction Risk Test As A Measure of Workaholism. *Psychol Rep*;79(3 Pt 2):1313-1314. [Doi: 10.2466/Pr0.1996.79.3f.1313]
- Robinson, B. E. (2013). *Chained to The Desk: A Guidebook for Workaholics, Their Partners and Children, and The Clinicians Who Treat Them* (3rd Edn.). New York: New York University Press.
- Robinson, B.E. (1998), *Chained to the Desk: A Guidebook for Workaholics, Their Partners and Children, and The Clinicians Who Treat Them*. New York University Press, New York, NY.
- Robinson, B.E. (1999), The Work Addiction Risk Test: Development of A Tentative Measure of Workaholism. *Perceptual and Motor Skills*, Vol. 88, Pp. 199-210.
- Robinson, B.E. (2001), Workaholism and Family Functioning: A Profile of Familial Relationships, Psychological Outcomes, and Research Considerations, *Contemporary Family Therapy*, vol. 23, Pp. 123-135.

- Robinson, B.E. ve Post, P. (1994), Validity of The Work Addiction Risk Test. *Perceptual and Motor Skills*, vol. 78, Pp. 337-338.
- Schaufeli, W. B., Bakker, A. B., Van Der Heijden, F. M. M. A. ve Prins, J. T. (2009). Workaholism, Burnout, And Well-Being Among Junior Doctors: The Mediating Role Of Role Conflict. *Work Stress*, 23(2), 155–172.
- Scherer, R. F., Wiebe F. A., Luther, D. C. ve Adams J. S. (1988). Dimensionality of Coping: Factorstabilityusingtheways Of Copingquestionnaire. *Psychological, Reports*, 62, 763-770.
- Scott, K.S., Moore, K.S. ve Miceli, M.P. (1997), An Exploration of the Meaning and Consequences Of Workaholism. *Human Relations*, Vol. 50, Pp. 287-314.
- Spence, J.T. And Robbins, A.S. (1992), Workaholism: Definition, Measurement, and Preliminaryresults. *Journal Of Personality Assessment*, Vol. 58 No. 1, Pp. 160-78
- Steiger, J.H. (1990), Structural Model Evaluation and modification. *Multivariate Behavioral Research*:25, 214-12
- Taris, T. W., Schaufeli, W. B. ve Verhoeven, L. C. (2005). Workaholism İn the Netherlands: Measurement and İmplications for Job Strain and Work–Nonwork Conflict. *Applied Psychology*, 54(1), 37-60.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 74-85.